سەرکەوتنی چەپی بەرازیل: چۆن چەپەکان سەرەڕای جیاوازییەکانیان یەکدەگرن؟..

ڕزگار ئاکرەی

لویز ئیناسیۆ لولا دا سیلڤای چەپڕەو سەرکەوتنێکی مێژوویی لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی بەرازیل لە 25 ی تشرینی یەکەمی 2026 بەدەستهێنا. ئەم سەرکەوتنە لە کاتێکدایە کە جەمسەرگیری سیاسی و کۆمەڵایەتی توند و کاریگەری ڕاستڕەوی توندڕەو لە بەرازیل و ئەمریکای لاتین بەرزبووەوە و هاوتا ئەمریکییەکەی بە سەرۆکایەتی دۆناڵد ترەمپ پشتیوانی دەکرد.

گرنگی ئەم سەرکەوتنە لە هەڵبژاردندا تەنها لە بردنەوەی لولا بە خولی چوارەم نییە، بەڵکو لە ئەزموونی سیاسی و ڕێکخراوەییشدا کە یارمەتیدەر بوو. گرنگترین ئەم فاکتەرانە توانای چەندین هێزی چەپ و پێشکەوتووخوازە کە لە بەرنامە و ئاراستەی فیکریدا جیاوازن، بۆ بنیاتنانی هاوپەیمانییەکی هەڵبژاردنی فراوان لەسەر بنەمای زەمینەی هاوبەش بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستڕەوی توندڕەو.

گرنگە ئەم سەرکەوتنە لە چوارچێوەیەکی فراوانتردا ببینین، لەوانە هاوسەنگی کۆمەڵایەتی و چینایەتی هێزەکان، ئەزموونی کەڵەکەبووی ڕێکخستن و کاری سەندیکای کرێکاران و جەماوەری، و هەلومەرجی ئابووری و سیاسی کە هەڵبژاردنی دەنگدەرانی پێکهێناوە.

دەرئەنجامەکانی هەڵبژاردنێکی لەم قەبارەیەدا ناتوانرێ بە یەک فاکتەر کورت بکرێتەوە، هەرچەندە گرنگ بێت. بەهای هاوپەیمانی چەپ لە توانایدا لە گۆڕینی خاڵەکانی لێکنزیکی نێوان هێزە جیاوازەکانی دایە بە هێزێکی کاریگەر و کاری سیاسی هاوبەشی کاریگەر، لە کاتێکدا جیاوازی و دژایەتییە فیکری و سیاسییەکانی نێوان پێکهاتەکانی بەردەوامە.

هاوپەیمانییەکی فراوانی چەپ و پێشکەوتووخواز سەرەڕای جیاوازییەکان

لولا لە هەڵبژاردنێکدا خۆی کاندید کرد کە لەلایەن هاوپەیمانی “بەرازیل ئامادەیە بۆ زیاتر” پاڵپشتی دەکرا کە حەوت پارتی چەپ و پێشکەوتووخواز لە دوو فیدراسیۆنی پارت و دوو پارتی سەربەخۆدا ڕێکخرابوون. فیدراسیۆنی “بەرازیلی هیوا” پێکهاتبوو لە پارتی

کرێکاران (PT) کە لولا سەر بە پارتی کرێکاران و پارتی کۆمۆنیستی بەرازیل (PCdoB) و پارتی سەوز (PV) بوو. فیدراسیۆنی دووەم پارتی سۆسیالیزم و ئازادی (PSOL) کە تەوژمی چەپی سۆسیالیست و ڕادیکاڵ لەخۆ دەگرێت و تۆڕی بەردەوامی (Rede) کە دەکاتەوە. دوو پارتی سەربەخۆ بریتیبوون لە پارتی سۆسیالیستی بەرازیل (PSB) و پارتی کرێکارانی دیموکراتی (PDT). هاوپەیمانێتییەکە هەروەها پشتیوانی سەندیکاکانی کرێکاران و ڕێکخراوە پیشەییەکان و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە جۆراوجۆرەکانی بەدەستهێنا کە بنکەی جەماوەری و کۆمەڵایەتی خۆی بەهێز کرد. جێرالدۆ ئالکمین لە پارتی سۆسیالیستی بەرازیل جێگری لولا بوو بە پۆستی جێگری سەرۆک.
گرنگی ئەم هاوپەیمانێتییە لەوەدایە کە ئەم هێزانە پێکەوە کۆبکەنەوە سەرەڕای جیاوازییان لەسەر سەرمایەداری، ڕۆڵی دەوڵەت و سنوورەکانی چاکسازی کۆمەڵایەتی. ئەم هێزانە لەسەر ئامانجی هەڵبژاردنی هاوبەش ڕێککەوتن و لە هەمان کاتدا ناسنامە و سەربەخۆیی ڕێکخراوەییان دەپارێزن.
لێرەدا یەکێک لە گرنگترین وانەکانی ئەزموونی بەرازیل نیە: یەکێتی چەپ مانای یەکگرتنی ئایدۆلۆژی و ڕێکخراوەیی نییە، بەڵکو توانای کاری هاوبەشە لە دەوری خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوە، لەگەڵ ڕێزگرتن لە پلورالیزم و جیاوازی. سروشتییە ناکۆکی لەسەر سیاسەتە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی لولا بەردەوام بێت، تەنانەت لە نێو ئەو هێزانەی کە لە هەڵبژاردندا پشتگیرییان لێکرد.

یەکڕیزی مانای وازهێنان لە ڕەخنە و سەربەخۆیی نییە

ئەزموونی بەرازیل پرسیارێکی گرنگ بۆ هێزە چەپەکان لە سەرانسەری جیهاندا دروست دەکات: بۆچی جیاوازی فیکری و ڕێکخراوەیی دەبنە بەربەست کە ڕێگری لە هاوکاری دەکات، سەرەڕای زۆر خاڵی لێکنزیکبوونەوە، تەنانەت کاتێک ئەم هێزانە ڕووبەڕووی تەحەدای سیاسی و چینایەتی هاوبەش دەبنەوە؟
من ئەم مۆدێلی هاوکاری نێوان هێزە چەپە جیاوازەکانم لە ژمارەیەک لە وتارەکانی پێشوومدا پێشنیار کردووە، لەسەر ئەو باوەڕەی کە پلۆرالیزم لە نێو کۆمۆنیستەکان، مارکسیستەکانی بیروباوەڕی و سیاسی جیاواز، سۆسیال دێموکراتەکان، هێزە چەپەکانی تر و تەوژمی چەپی ژینگەیی و فێمینیستی و سەربەخۆ دەتوانێت سەرچاوەی هێز و دەوڵەمەندی فکری و سیاسی بێت، ئەگەر دیموکراتیانە و بنیاتنەرانە بەڕێوە ببرێت، دوور لە قۆرخکاری و پەراوێزخستن و بانگەشەی خاوەن حەقیقەتی ڕەها. یەکڕیزی بە مانای وازهێنان لە ڕەخنە یان قبووڵکردنی بێ مەرج سیاسەتی حکومەتەکان نییە کە هاوپەیمانی چەپ و

پێشکەوتووخواز بەڕێوە دەبەن. هەروەها دەبێت مافی پارت و هێزە هاوپەیمانەکان بە ڕەخنەی هاوبەش و بنیاتنەر لە هەڵوێست و سیاسەتەکانی یەکتر لە چوارچێوەی ڕێزگرتن لە جیاوازی و دیالۆگی دیموکراتی و پاراستنی کاری هاوبەش مسۆگەر بکات.
ئەم یەکگرتنە پێویستی بە کەلتوورێکی سیاسی جیاواز هەیە، کەلتوورێک کە ڕەخنە وەک ئامرازێکی گەشەپێدان و بەرپرسیارێتی مامەڵە بکات و ڕێز لە سەربەخۆیی پارت و بزووتنەوە و تاکەکانی بەشدار بگرێت. هاوپەیمانی هەڵبژاردن نابێت ببێتە جێگرەوەی کاری ڕۆژانەی جەماوەر یان بیانوویەک بۆ دواخستنی داخوازییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان بەناوی پاراستنی یەکڕیزی. بەردەوامترین هاوکاری ئەو جۆرە هاوکارییە کە پشت بە متمانەی هاوبەش ببەستێت و لە ڕێگەی پراکتیک و دەستکەوتی بەرجەستەوە گەشە بکات.

ڕووبەڕووبوونەوەی سەرمایەداری و ڕاستڕەوی توندڕەو پێویستی بە بەرەیەکی کۆمەڵایەتی فراوان هەیە

ئەم سەرکەوتنە گرنگی بەستنەوەی بەرگری لە دیموکراسی و ماف و ئازادییەکان بە داخوازییە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی چینی کرێکار و گروپە هەژار و پەراوێزخراوەکان دەرخست. لولا پشتی بە پشتیوانی فراوان لە نێو گروپە هەژارەکان بەست و پێشنیازی فراوانکردنی یارمەتی کۆمەڵایەتی و باشترکردنی هەلومەرجی ژیان و بەرگری لە دامەزراوە دیموکراسیەکانی کرد.
لەگەڵ ئەوەشدا، سەرکەوتنی لولا لەسەر سەرۆکایەتی مانای ئەوە نییە کە ڕاستڕەوەکان پاشەکشەیان کردووە یان هەڕەشەکەی کۆتایی هاتووە. هێزە ڕاستڕەوەکان و ڕاستڕەوەکان ئەنجامی بەرچاویان لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەمان و لەسەر ئاستی ویلایەتەکانی بەرازیل بەدەست هێنا و کاریگەری سیاسی و کۆمەڵایەتییان دووپاتکردەوە و توانایان بۆ داڕشتنی یاسا و سیاسەتی گشتی و ڕێگرتن لە هەندێک چاکسازی. بۆیە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستڕەوی توندڕەو پێویستی بە کاری سیاسی و جەماوەری بەردەوام هەیە کە زیاتر لە بردنەوەی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی تێدەپەڕێت.
ئەم مەسەلەیە گرنگییەکی تایبەتی وەردەگرێت چونکە ڕاستڕەوی توندڕەو دەیەوێت تووڕەیی کۆمەڵایەتی بقۆزێتەوە و دژی کۆچبەران و کەمایەتییەکان و گروپە پەراوێزخراوەکان بگێڕێت. چەپ لە بەرامبەردا پێویستی بە گوتارێکی ڕوون و پرۆگرامێکی واقیعی و بەدەستهاتوو هەیە کە بەرگری لە مافە دیموکراسیەکان بە دادپەروەری کۆمەڵایەتی ببەستێتەوە و ڕێگە بە جەماوەر بکاتەوە بۆ بەشداریکردن لە دانانی ئەولەویەت و چاودێریکردنی جێبەجێکردنیان. لە بەر ئەم هۆیە،

ڕووبەڕووبوونەوەی سەرمایەداری و ڕاستڕەوی توندڕەو ناکرێت تەنها بە هەڵبژاردن و هاوپەیمانی حزبی بسنوردار بکرێت. پێویستی بە ڕێکخراوی جەماوەری چالاک و بەردەوام هەیە لە شوێنی کار، گەڕەکەکان، زانکۆکان، سەندیکاکان و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان، هەروەها ئەو سیاسەتانەی ڕووبەڕووی نایەکسانی چینایەتی دەبنەوە و ژیانی زۆرینە باشتر دەکەن، بۆ ئەوەی بەشداری جەماوەری تەنها بە سندوقەکانی دەنگدان سنووردار نەبێت.

سەربەخۆیی دیجیتاڵی: کۆڵەکەی پێنجەمی سەربەخۆیی چەپ

هەڵبژاردنەکانی بەرازیل گرنگی گەشەسەندنی بۆشایی دیجیتاڵی لە ململانێی سیاسیدا ئاشکرا کرد، چونکە پلاتفۆرمەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، ئەلگۆریتمەکان و زیرەکی دەستکرد بوونەتە ئامرازێکی بەهێز لە دەستی سەرمایەداریدا بۆ شێوەپێدانی هۆشیاری گشتی و ئاراستەکردن و کاریگەری لەسەر گفتوگۆ سیاسییەکان.
هەڵمەتەکە تۆمەتبارکرا بە سکاڵا و بەڵگەی لایەنگرانی لولا سەبارەت بە لایەنگری دیجیتاڵی لەلایەن مێتا، خاوەنی فەیسبووک و ئینستاگرام و پلاتفۆرمەکانی تر، لە بەرژەوەندی ڕکابەرەکەی. ناکۆکییەکە گەیشتە دادوەری هەڵبژاردنەکان کە بڕیارێکی دەرکرد و داوا لە مێتا کرد پێوانەی یەکسان بەسەر کاندیدەکاندا بسەپێنێت.
ئەم کێشەیە تەنها بەرازیل نییە. لە هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی کۆڵۆمبیا لە ساڵی 2026، لێکۆڵینەوەی ڕۆژنامەوانییەکان هەژماری هەماهەنگی و ڤیدیۆی ساختەی AI ئاشکرا کرد کە کامپی چەپەکان دەکاتە ئامانج.
لە ئەڵمانیا، ئیلۆن مەسک، خاوەنی پلاتفۆرمی X، لە هەڵبژاردنەکانی 2025 دا بە ئاشکرا پشتیوانی خۆی بۆ ئەلتەرناتیڤ بۆ ئەڵمانیا (AfD) ڕاگەیاند و پلاتفۆرمەکەی بەکارهێنا بۆ بەرزکردنەوەی پۆستەکانی و میوانداریکردنی سەرکردایەتییەکەی.
مەترسییەکە لەوەدایە کە سەلماندنی لایەنگری ئەلگۆریتمی بە ئەنقەست ئاسان نییە، بە لەبەرچاوگرتنی ئەلگۆریتمی داخراو کە کارکردنیان و پێوەرەکانیان بۆ پۆلێنکردنی ناوەڕۆک و فراوانکردن یان سنووردارکردنی زانیاری قۆرخکاری کۆمپانیاکانی سەرمایەداری دەمێننەوە. بۆیە زەحمەتە لایەنگری لە دیزاینی ئەلگۆریتمەکان یان دەستوەردانی بە ئەنقەست بەبێ شەفافیەت، چاودێری کۆمەڵایەتی و یاسایی سەربەخۆ و دەستگەیشتن بە داتای پێویست بۆ لێکۆڵینەوە دەستنیشان بکەن. وە ئاسانە بۆ کۆمپانیاکان پاساو بۆ ئەمە بهێننەوە بە ئاماژەکردن بە "هەڵەی تەکنیکی"!

ئەزموونی بەرازیل گرنگی تێکەڵکردنی سێ گۆڕەپانی بەیەکەوە بەستراو دەردەخات: خەباتی جەماوەری لەسەر زەوی، خەباتی یاسایی بە لێپرسینەوە لە پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان و ڕێکخستنی کارەکانیان و خەباتی دیجیتاڵی ڕێکخراو. بزووتنەوەی جەماوەری لە شەقامەکان لەگەڵ ڕێوشوێنی یاسایی دژی مێتا و پەرەپێدانی کەمپینێکی دیجیتاڵی بەرفراوان کە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان بە شێوەیەکی کاریگەر بەکارهێنا بۆ گەیشتن بە ملیۆنەها دەنگدەر بەڕێوەچوو. ئەم ئەزموونە دەریدەخات کە خەباتی دیجیتاڵی چەپ جێگەی خەباتی جەماوەری ناگرێتەوە بەڵکو دەتوانێت بەهێز بکات و تەواوکاری بکات.
لێرەدا گرنگی سەربەخۆیی دیجیتاڵی وەک کۆڵەکەی پێنجەمی سەربەخۆیی چەپ دەردەکەوێت، شانبەشانی سەربەخۆیی ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی و دارایی و میدیایی. چیتر ناکرێت قسە لەسەر سەربەخۆیی سیاسی ڕاستەقینە بکرێت بەبێ پلەیەکی پێویست لە سەربەخۆیی لە ئامرازەکان، پلاتفۆرم و ژێرخانی دیجیتاڵی، پاراستنی داتا، و توانای پەیوەندی جەماوەری و ڕێکخراوی ئازاد لە کۆنترۆڵی قۆرخکاری کۆمپانیا سەرمایەدارییەکان و هێزە گەورەکان.
سەربەخۆیی دیجیتاڵی مانای دابڕان لە پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان نییە. واتە ئێستا بە هۆشیارییەکی ڕەخنەگرانە پێشکەوتووخواز بەکاریان بهێنین، لە کاتێکدا کار دەکەین بۆ پەرەپێدانی سەرچاوەی کراوە، بەدیلی دیجیتاڵی دیموکراتی، و بنیاتنان و بەهێزکردنی توانای تەکنیکی چەپی سەربەخۆ.
چەپێک کە سەربەخۆیی دیجیتاڵی و ئامرازە تەکنۆلۆژیاییەکانی گەشە پێنەدات لە یەکێک لە گرنگترین گۆڕەپانەکانی خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی هاوچەرخدا لە ژێر ڕەحمەتی دوژمنە چینایەتییەکانی دەمێنێتەوە.

وانەکان بۆ چەپەکان لە هەرێمەکەمان و جیهاندا

ئەزموونی بەرازیل ناتوانێ بە شێوەیەکی میکانیکی دووبارە بکرێتەوە، چونکە هەموو کۆمەڵگایەک هەلومەرج و هاوسەنگی چینایەتی و سیاسی خۆی هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا، بەچوونی بۆ دروستکردنی هاوپەیمانی و کاری هاوبەش دەرسێکی بەنرخی پێشکەش دەکات.
ئەو یەکێتییەی کە چەپ پێویستی پێیەتی تاکە پارت یان سەرکردایەتییەکی ناوەندییە نییە کە تێڕوانینی خۆی بەسەر هەمووان بسەپێنێت. ئەوە هاریکاریی دیموکراتی نەرم لە نێوان هێزە جۆراوجۆرەکاندا، لەسەر بنەمای بەرنامەی هاوبەش، ڕێزگرتن لە سەربەخۆیی و فرەیی و بەشداری راستەقینەی جەماوەری، گەنجان و ژنان.

ئەم هاوکارییە دەتوانرێت لەسەر ئاستی ناوخۆیی و ناوچەیی و جیهانی، لە ڕێگەی بەرەی چەپی جۆراوجۆر و هاوپەیمانی لەسەر زەوی، هەروەها تۆڕە چەپە دیجیتاڵییەکان و نێودەوڵەتییەکان پەرە پێبدرێت کە بەشداری لە ئاڵوگۆڕی ئەزموون، ڕێکخستنی دەستپێشخەرییەکان و خەباتی هاوبەش و کارکردن بەرەو ئەلتەرناتیڤی دیجیتاڵی پێشکەوتووخواز دەکەن.
سەرکەوتنی لولا ئەزموونێکی شایەنی خوێندن و فێربوون پێشکەش دەکات و ئەگەری هاوکاری نێوان هێزە چەپەکان دووپات دەکاتەوە سەرەڕای جیاوازییەکانیان، لەگەڵ لەبەرچاوگرتنی هۆکارەکانی تر کە یارمەتیدەر بوون بۆ سەرکەوتنی کە.
چەپ لە وڵاتەکانی ئێمەدا پێویستی بە هەڵوەشاندنەوەی پلۆرالیزم نییە بۆ یەکگرتن. پێویستە ئەو پلۆرالیزمە بگۆڕێت بۆ هێزێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی ڕێکخراو و کاریگەر و لە هەمان کاتدا سەربەخۆیی خۆی لە ڕێگەی پێنج کۆڵەکەیەوە بەهێز بکات لە ڕووبەڕووبوونەوەی دەسەڵاتدارانی فەرمانڕەوا و هێزە سەرمایەدارییە باڵادەستەکان و هەموو شێوەکانی دیکتاتۆری و گەندەڵی و دەمارگیریی نەتەوەیی و ئایینی و لە تێکۆشان بۆ ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی و بە پەرەپێدانی ئەلتەرناتیڤی سۆسیالیستی دیموکراتی و مرۆڤدۆستانە.

ڕزگار ئاکرەی

زیرەکی دەستکرد؛ قەیرانێکی نوێ لە پەروەردەدا.. فێنک تەلعەت

ئایا تەکنەلۆژیا پەرە بە بیرکردنەوەمان دەدات، یان بە هێواشی جێگەی بیرکردنەوەمان دەگرێتەوە؟

زیرەکی دەستکرد ئەمڕۆ بەشێکە لە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤ؛ لە ماڵەوە، قوتابخانە، زانکۆ و شوێنی کاردا بەکاردەهێنرێت. ئەم گۆڕانکارییە خێراییە، لەگەڵ ئەو دەرفەت و سوودانەی پێشکەشی مرۆڤی کردووە، پرسیارێکی گرنگیشی لەبارەی داهاتووی پەروەردەوە دروست کردووە:

ئەگەر AI لە جیاتی مرۆق بیر بکاتەوە، داهاتووی توانای بیرکردنەوەی مرۆق چی بەسەر دێت؟

کاتێک خوێندکار لە بەرامبەر پرسیارێکدا دادەمێنێت، بەگومان دەتوانێت داوای یارمەتی لە زیرەکی دەستکرد بکات. بەڵام پرسیاری سەرەکی ئەوەیە: ئایا ئەو تاکە تەنها وەڵامێکە وەردەگرێت و کۆپی دەکات، یان فێری چۆنیەتی گەیشتن بە وەڵامەکەش دەبێت؟ ئایا زیرەکی دەستکرد هاوکاری دەکات، یان لە جیاتی ئەو بڕیار دەدات؟

ڕێکخراوی یونسکۆ بۆ پەروەردە و فێرکردن، جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە تەکنەلۆژیا دەبێت خزمەتی مرۆق و ڕێگاکانی فێربوونی بکات، نەک توانای مرۆق و ڕۆڵی پەروەردە لاواز بکات (UNESCO, 2023).

یونیسێف لە بارەی زیرەکی دەستکردەوە ڕێنمایی دەدات و جەخت لەسەر پاراستنی ماف، سەلامەتی، نهێنی و گەشەی منداڵان دەکاتەوە؛ هەروەها هانی کۆمەڵگە دەدات بە هۆشیارکردنەوە و بەرپرسیارێتیی هاوبەش، وەک ئەرکی سەرەکی خێزانی دادەنێت (UNICEF, 2025).

بەگومان، زیرەکی دەستکرد گرینگیی زۆری هەیە لە پەروەردەدا؛ دەتوانێت لە ڕوونکردنەوەی بابەتە ئاڵۆزەکان، ئامادەکردنی وانە، گەشەپێدانی چالاکییەکان و ئاسانکردنی فێربوون یارمەتیدەر بێت. بەڵام ناتوانین چاوپۆشی لە مەترسییەکانی بکەین، بە تایبەتی کاتێک بەبێ ڕێنمایی، لێکۆڵینەوە و بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە بەکاردەهێنرێت.

یەکێک لە کێشە گرنگەکانی بەکارهێنانی نادروستی زیرەکی دەستکرد، کاریگەرییەکەیەتی لەسەر متمانە و هەڵسەنگاندنی ڕاستەقینەی توانای قوتابی.

بۆ نموونە، کاتێک مامۆستا ئەرکێکی ماڵەوە بە قوتابی دیاری دەکات، ئامانجی تەنها تەواوکردنی ئەرکەکە نییە؛ بەڵکو دەیەوێت ئاستی تێگەیشتن، توانای شیکردنەوە و پێشکەوتنی قوتابی بزانێت. بەڵام ئەگەر قوتابی وەڵامەکان ڕاستەوخۆ لە زیرەکی دەستکرد وەربگرێت و وەک کاری خۆی پێشکەشی بکات، مامۆستا ناتوانێت بە دروستی هەڵسەنگاندنی توانای ئەو بکات.

بەڵام چارەسەرەکە قەدەغەکردنی هەموو بەکارهێنانێکی زیرەکی دەستکرد نییە؛ بەڵکو پێویستە مامۆستا جۆرێک لە ئەرک و

هەڵسەنگاندن بەکاربهێنێت کە بیرکردنەوە، ڕوونکردنەوەی وەڵام و تێگەیشتنی ڕاستەقینەی قوتابی تێدا دیار بێت.

کێشەیەکی تری زیرەکی دەستکرد ئەوەیە کە هەندێک جار زانیاریی نادروست، ناتەواو یان سەرچاوەی پشتڕاستنەکراو پێشکەش دەکات. ئەگەر قوتابی بەبێ پشکنین و بەڵگە پشت بەو زانیارییانە ببەستێت، لەوانەیە هەڵەیەک بە ڕاستی دابنێت و لەسەر بنەمای ئەوە بیر بکاتەوە یان بڕیار بدات.

لێرەدا زیرەکی دەستکرد ئەمەمان بیردەخاتەوە کە ئەرکی پەروەردە تەنها گەیاندنی زانست و زانیاری نییە؛ بەڵکو فێرکردنی قوتابییە بە چۆنیەتیی پرسیارکردن، گومانکردنی زانستی، بەراوردکردنی سەرچاوەکان و دۆزینەوەی بەڵگە.

قوتابی واچاکە فێر بێت بپرسێت: ئەم زانیارییە لە کوێوە هاتووە؟ ئایا سەرچاوەکە باوەڕپێکراوە؟ ئایا سەرچاوەیەکی سەربەخۆی تر هەمان زانیاری پشتڕاست دەکاتەوە؟

کاتێک قوتابی ئەم توانایانەی پێ نەبەخشرا، زۆربەی کات توشی سەرلێشێواوی دەبێت.

هەروەها، یەکێک لە نیگەرانییە سەرەکییەکان ئەوەیە کە بەکارهێنانی بێ سنوور و بێ ئامانجی پەروەردەیی زیرەکی دەستکرد، لەوانەیە ببێتە هۆی پشتبەستن بە وەڵامی ئامادە، لەبری ئەوەی قوتابی خۆی لە پرۆسەی بیرکردنەوە، لێکدانەوە و چارەسەرکردنی کێشەدا بەشدار بێت.

کاتێک قوتابی بۆ هەر پرسیارێک بە خێرایی داوای وەڵام دەکات، بێ ئەوەی خۆی هەوڵ بدات، دەرفەتی ڕاهێنانی بیرکردنەوەی سەربەخۆ و دروستکردنی بیرۆکەی کەسی کەم دەبێتەوە.

نیگەرانییەکی تری پەروەردەیی ئەوەیە کە هەندێک کەس بەهۆی دەستگەیشتنی ئاسان بە زانیاری، پێیان وایە بوونی مامۆستا و فێرکاریی ڕاستەوخۆ چیتر پێویست نییە.

بەڵام ڕۆڵی مامۆستا تەنها گواستنەوەی زانیاری نییە؛ ڕۆڵی لە ڕێنماییکردن، پەرەپێدانی کەسایەتی، دروستکردنی متمانە، تێگەیشتن لە پێداویستییەکانی قوتابی و فێرکردنی بەها و بەرپرسیارێتییەکانە.

لەبەر ئەوە، پێویستە تەکنەلۆژیا ببێتە یاریدەدەری مامۆستا، نەک

هۆکارێک بۆ کەمکردنەوەی بایەخی ڕۆڵی پەروەردەکار.

چارەسەر لە قەدەغەکردنی تەکنەلۆژیا نییە؛ بەڵکو لە دروستکردنی کەلتوورێکی دروستی بەکارهێنانی AI دایە. بە چەند هەنگاوێک دەتوانین ڕۆڵەکانی کۆمەڵگەکەمان بپارێزین، وەک:

یەکەم: هۆشیارکردنەوەی منداڵ□ان و قوتابیان

پێویستە قوتابیان فێر بکرێن کە زیرەکی دەستکرد ئامرازێکە بۆ یارمەتیدانی قوتابی، نەک سەرچاوەیەکی ڕاست و باوەڕپێکراو. واباشترە قوتابیان فێری پشتڕاستکردنەوەی زانیاری، پاراستنی نهێنی و بەکارهێنانی بیرۆکەی ڕەخنەگرانە بن.

دووەم: خول و ڕاهێنان بۆ مامۆستایان

دامەزراوە پەروەردەییەکان پێویستە خولی بەردەوام بۆ مامۆستایان دابین بکەن، بۆ ئەوەی فێری چۆنیەتیی بەکارهێنانی AI لە ئامادەکردنی وانە، گەشەپێدانی چالاکی و هەڵسەنگاندنی تێگەیشتنی قوتابیان ببن. گرنگتر لەوەش، فێری ناسینەوەی سنوور و مەترسییەکانی ئەم تەکنەلۆژیایە بن.

سێیەم: دانانی ڕێسا بۆ پاراستنی منداڵ□ان

قوتابخانەکان و دامەزراوە پەروەردەییەکان پێویستە سیاسەتی ڕوون بۆ بەکارهێنانی زیرەکی دەستکرد داب□ن□ن؛ لەوانە ڕێنمایی تەمەنی گونجاو، پاراستنی زانیاریی کەسی، ڕێگری لە بەکارهێنانی نادروست و دیاریکردنی سنووری بەکارهێنان لە ئەرک و تاقیکردنەوەکاندا. مەبەست نا بێت سنووردارکردنی دەستگەیشتن بە زانیاریی بەسوود بێت، بەڵکو پاراستنی منداڵ□ و دڵنیابوونەوە لە بەکارهێنانی بەرپرسیارانەیە.

چوارەم: هۆشیاریی دایک و باوک

ئەرکی پەروەردە تەنها لەسەر شانی قوتابخانە نییە. دایک و باوکیش پێویستە لە شێوازی بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا لەلایەن منداڵەکانیانەوە ئاگادار بن، لەگەڵیان گفتوگۆ بکەن و فێریان بکەن چۆن سەرچاوەی باوەڕپێکراو بناسنەوە. چاودێری دەبێت لەگەڵ متمانە، گفتوگۆ و ڕێنمایی هاوبەش بێت.

پێنجەم: بەکارهێنانی سۆشیال میدیا بۆ بڵاوکردنەوەی هۆشیاری

سۆشیال میدیا دەتوانێت ببێتە ناوەندێکی کاریگەر بۆ بڵاوکردنەوەی هۆشیاریی پەروەردەیی. مامۆستایان، پسپۆڕان، ڕۆژنامەنووسان و دامەزراوەکان دەتوانن ڤیدیۆی کورت، وتاری زانستی و ڕێنمایی سادە بڵاو بکەنەوە لەبارەی سوود و مەترسییەکانی زیرەکی دەستکرد. بەڵام پێویستە ئەو هۆشیارییە پشت بە سەرچاوەی باوەڕپێکراو ببەستێت و خۆی نەبێتە هۆی بڵاوکردنەوەی زانیاریی هەڵە.

لە کۆتاییدا، زیرەکی دەستکرد دەتوانرێت وەک سەرچاوەیەک بۆ گەیشتن بە زانیاری و وەرگرتنی ڕێنمایی بەکاربهێنرێت، بە مەرجێک قوتابی ڕێنمایی تەواو بکرێت، پشت بەخۆی ببەستێت و AI وەک یارمەتیدەرێک بەکاربهێنێت.
چونکە ئەرکی پەروەردە ئەوە نییە تەنها نەوەیەک پەروەردە بکات کە بتوانێت بە زیرەکی دەستکرد چالاکییەکانی ئەنجام بدات؛ بەڵکو نەوەیەک پەروەردە بکات کە بتوانێت بەبێ AI بیر بکاتەوە، بڕیار بدات و بەرپرسیار بێت.
مەترسیی ڕاستەقینە ئەوە نییە کە AI زیرەکترە لە ئێمە؛ بەڵکو ئەوەیە کە ئێمە بەهۆی پشتبەستنی بەردەوام، کاتی بیرکردنەوەمان نەمێنێت .

پەروەردەکار: فەنک تەڵعەت

بنەما لیبراڵییەکانی دروشمی «ژن، ژیان، ئازادی» لە فەلسەفەی ئۆجەلاندا!.. 2 … سابیر محەمەد

بەشی دووەم

لە شۆڕشی چەکدارییەوە بۆ سۆسیال دیموکراتی؛ سەیرێکەی وەرچەرخانی فکریی ئۆجەلان !

ئاسانترین و گونجاوترین ڕێگە بۆ ئەنجامدانی ئەم ئامانج و ستراتیژیەتە ئیمپریالیستیە ئەوە بوو کە لە دوای ساڵی ١٩٩٩دا-کاتێک لە دوورگەی ئیمڕاڵی دەستبەسەر بوو-لە ڕێگەی پارێزەران و شارەزایانی فکریی تایبەتەوە چەندین کتێبی وەرگێڕدراوی ماری بۆکچین بە زمانی تورکی بگەیەننە دەستی عەبدوڵا ئۆجەلان؛ لەوانەش کتێبی «ئیکۆلۆژیای ئازادی» (The Ecology of Freedom)ی بۆکچین. بەمەش توانیان ئاڕاستەی فکریی عەبدوڵا ئۆجەلان بەرەو فەلسەفەی ماری بۆکچین وەربگێڕن.

لە ساڵی ٢٠٠٤دا، هەر لە ڕێگەی ئەم پارێزەرە پسپۆڕانەوە، ئۆجەلان نامەیەکی بۆ ماری بۆکچین نارد و لەو نامەیەدا وەرچەرخانی فکریی خۆی ڕاگەیاند و خۆی وەک قوتابییەکی بۆکچین پێناسە کرد. هەروەها هەوڵی دا لە ڕێگەی گفتوگۆوە لەگەڵ بۆکچین بدوێت، بەڵام بۆکچین بەهۆی نەخۆشییەوە نەیتوانی لە گفتوگۆکاندا بەردەوام بێت و دواتر لە ساڵی ٢٠٠٦دا کۆچی دوایی کرد.

بەم جۆرە ئۆجەلان وەرچەرخانێکی فکریی لە خۆیدا نیشان دا: لە ستالینیستێکی (مارکسی-لێنینی)یەوە بەرەو (ئیکۆ-ئەنارکیزم)، سۆسیال دیموکراتییەکی میانڕەوانەی سەر بە ڕێکخراوە ناحکومییەکان (NGOs)، ئیکۆلۆژیای کۆمەڵایەتی (Social Ecology)، و سۆسیالیزمە خەیاڵییەکەی ماری بۆکچین. دواتریش ئامادەیی خۆی بۆ بردنەپێشەوەی ئەم وەرچەرخانە لە ڕێگەی داڕشتنی تیۆریی «کۆنفیدراڵیزمی دیموکراتیک»ی بۆکچینییانەوە نیشان دا، کە دواتر بووە بناغەی «ژنبەناسی / ژنۆلۆجی»(١) و کارکردی خۆی لەسەر گۆڕەپانی سیاسیی ناوچەکە نواند.

بەم پێیە ئۆجەلان دوای ئەم وەرچەرخانە-بە تایبەتی لە ڕستەیەکدا کە تێیدا زیاتر پێداگریی لەسەر «ژن و ژیان» دەکرد-لە ناوەڕاستی ساڵی ٢٠٠٨دا وشەی «ئازادی»ی بۆ «ژن و ژیان» زیاد کرد و کرا بە دروشمی: «ژن، ژیان، ئازادی».

ئەم دروشمە لەسەر بنەمای ئەو تێڕوانینە لیبراڵەی و ناڕوونەوە هاتە ئاراوە کە دواتر گوتی: «تا ژن ئازاد نەبێت، کۆمەڵگە ئازاد نابێت!»، بەڵام ئەوەی ڕوون نەکردەوە کە چۆن لەژێر سایەی سیستەمی خاوەندارێتیی تایبەتی سەرمایەداریدا ژن دەتوانێت «ئازاد» بێت؟ هەروەها مەبەست لەم «ئازادی»یە چییە بۆ ژنان لەناو کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا؟ ئایا مەبەستی ئەو ئازادییە لیبراڵییەیە کە ژنانی وڵاتانی ئەوروپی، ئەمریکا، کەنەدا و ئوسترالیا لەژێر سایەی «دەوڵەتی خۆشگوزەرانی» (Welfare State)ی ئیمپریالیستیدا تێیدا دەژین؟

ئەو لەژێر سایەی حاکمییەتی ئەم ڕژێمانەدا تەنیا پێداگریی لەسەر

ئەو ڕێکخراوە ناحکومییانە (NGOs) دەکرد کە بۆ ژنان دروست دەکران و چەکدار دەکران، بەڵام لەژێر فەرمانی پەکەکە و سەرکردایەتییەکەیدا بوون. لە کۆتاییدا، ئەم «کۆمۆن» و یەکینە خۆجێییانەی ژنان تەنیا بوونە ئامراز و وەسیلەیەک بۆ بردنەپێشەوەی ئەجێندای سیاسیی ئەو حیزبە و هیچ جۆرە کاریگەرییەکیان لەسەر ڕێڕەوی سیاسەتە سەرەکییەکانی پەکەکە نەبوو.

بنەمای چینایەتیی ئەم دروشمە

هزر و فکری ئەنارکیزمی بۆکچینییانەی ئۆجەلان، هزر و فکرێکی وردەبۆرژوازی و دژ بە مارکسیزم و خەباتی چینایەتیی ڕێکخراو و سازماندراوە.

دروشمی «ئازادی»ی ئۆجەلان لە فەلسەفەی خۆیدا، هەڵێنجاوی ئەم هزر و فکرە دژە مارکسیستییە بوو کە ماری بۆکچین (Murray Bookchin) بەرزی کردەوە؛ فەلسەفەیەک کە لەسەر بنەمای سۆسیالیزمێکی خەیاڵی و دیدگایەکی بۆرژوایی-چەپ و ئەنارکیستانە سەرچاوەی گرتووە.

ئۆردوگایەکی بەرینی جیهانی لە «بۆرژوا-چەپەکان» و قوتابخانە جۆربەجۆرەکانی ئەنارکیزمی جیهانی، پشتیوانی لەم ڕەوتە میانڕەوەی سۆسیال دیموکراتیی بۆرژوایی و ڕیفۆرمیزمی ئەنارکیستانە دەکەن.

ئەم ئۆردوگا جیهانییەی چەپە بۆرژواییە جۆربەجۆرەکانی جیهان–کە بە ڕیاکارانە و درۆزنانە وێنەکانی مارکس و لێنینیان لە یەخەی داوە–بەدرێژایی مێژووی سەرهەڵدانی میتۆدی شۆڕشگێڕانەی مارکس و ئەنگڵس و دواتریش لێنین و تڕۆتسکی، قاچێکیان لای مارکسیزم بووە و قاچەکەی تریان لای پەکەکە و عەبدوڵا ئۆجەلان. ئەمانە شەرمنانە داکۆکی لەم ڕێبازە ڕیفۆرمیستی و ئەنارکیستییەی ئۆجەلان دەکەن.

هەر بۆیە، پاشەکشەی خەباتی چینایەتیی پڕۆلیتاریا لەم قۆناغە زاڵەی «نیولیبراڵیزم»دا، کۆمۆنیستە ڕادیکاڵەکان و ڕابەرانی بەکردەوەی کرێکاری وادار دەکات کە ئەم دووڕوویی و ئۆپۆرتۆنیزمەی ئەوان ڕیسوا بکەن و [illegible] دووفاقییەکەیان ئاشکرا بکەن.

تا چارەنووسی ئەوان پێبەپێی تەرازووی گەشەی بزاڤی چینایەتی شۆڕشگێڕانەی مارکسیستانەی چینە چەوساوەکان بەلایەکدا ئەکەوێت: ئیتر چ بە تێکشکاندن و وەلانانی ئەم هزرە ڕۆشنبیرییە وردەبۆرژواییە ئۆپۆرتۆنیستییەی کە ئۆجەلان و پەکەکە دەبەستێتەوە بە میتۆدی شۆڕشگێڕانەی مارکسەوە، چ بە ساغکردنەوەی ڕیزبەندی چینایەتیی خۆیان و داکۆکردنی ڕاستەوخۆ لە (پەکەکە) و عەبدوڵا ئۆجەلان، و بە ئاشکرا ئاڵای لێبڕالیزمی سۆسیال دیمۆکراسیانەی ڕێکخراوە NGO کانی سەرمایەداری سەردەم بەرزبکەنەوە.

لیبراڵیزم لەسەر بنەمای دروشمی «ئازادی» هاتە ئاراوە؛ ئەویش لە ڕوانگەی گەشەی سەرمایە، لابردنی ڕێگرییەکانی بەردەم کەڵەکەبوونی

سەرمایە، نەهێشتنی کۆتوبەندەکانی ناردنەدەرەوەی سەرمایە، و پاراستنی مافی تاکەکەس و ئازادیی دەربڕین و ئازادیی بیروباوەڕ و ئازادیی ئابووری (وەک کڕین و فرۆشتن و مافی خاوەنداریەتی).
پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە؛ ئایا لەژێر سایەی ڕژێمەکی ئایینی و کۆنەپەرستی وەک کۆماری ئیسلامیی ئێران، یان ڕژێمەکی شۆڤێنیستیی وەک ڕژێمەکانی تورکیا، سوریا و عێراق، چەندە توانای گەیشتن بە ئازادیی مرۆڤ یان ژنان و کۆمەڵگا هەیە؟

---

(١) https://mesopotamia.coop/coops/jinwar/index.html
٢٤ / ١٠ / ٢٠٢٦
ماویەتی..

باج و سەرانەی قورس.. نەوزاد بەندی

باج و سەرانەی دیکتاتۆرەکان، ئەوانە نایدەن کە بوونەتە قوربانیی و تیا چوون، بەڵکو ئەوانە دەیدەن کە بە زیندوویتیی ماونەتەوە.. کاتێ بە ناوی ئەنفالەوە، هەزاران کەس کۆمەڵکوژ کران، ئەو هەزاران کەسە لە دیکتاتۆرییەت و زوڵم دابڕان، کەس و کاری ئەوان و هەموو خەڵکی کوردستان، باجێ قورسەکەیان دا، باج ی ترس و نائارامیی و ڕەشبینیی و بێ هیوایی، کاتێ زیندوویت و ناخت مردووە..کاتێ ئابڵوقەی ئابووریی بە ماوەی هەشت ساڵ زیاتر بەسەر گەلانی عێراقدا ئەسەپێنرێت، ئەوانەی لە برساندا ئەمرن، قوربانیی نین، بەڵکو قوربانیی ئەوانەن کە نامرن و تاکو دوای ئابڵوقەکەیش ئەمێننەوە، بە هەستەکی بریندار و کەسایەتییەکی ڕوشێنراو و ترس لە برسێتیی و بێ متمانەیی و چاوچنۆکیی و نەمانی میوانداریی و نەمانی سۆز و بەزەیی کۆمەڵایەتیی و ئیشکردنی بیست و چوارسەعاتیی، ژیانیان بەسەر ئەبەن .. واتا باجەکی قورس دەدەن و کەسایەتییەکی نائارام و ماندوو بەهەڵپە و هەمیشە برسییان بۆ دروست ئەبێ، لە کاتێکدا پێش ئابڵوقەی ئابووریی لە عێراقدا، ژیان زۆر هێمن بوو، کار لە ڕۆژێکدا تەنها چەند سەعاتێک بوو ..

ئەوانەی لە هێرۆشیما و ناگازاکی به چەکیی ناوکیی کوژران، لە ڕاستیدا قوربانیی نەبوون، قوربانییەکان ئەوانە بوون کە دوای ئەو دوو گورزە ناوکییە ڕزگاریان بوو، هەتاکو ئەمڕۆیش بە دەست ترس و فۆبیای چەکی ناوکییەوە ئەناڵێنن.. باجە قورسەکە ئەو منداڵە ژاپۆنیانە دایان لە ژێر کاریگەریی ئەو چەکە نەگریسەی ئەمەریکای دڕندەدا، بە کەمئەندامیی و شێواویی له دایکبوون..

ئەو سەربازانەی ئەڵمانیای نازی، کە کوژران، لەڕاستیدا ڕزگاریان بوو، هیچ جۆرە باجێکیان نەدا چونکە ئیشەکەیان ئەوە بوو، بەڵام ئەو ژن و منداڵانەی بەرلین و شارەکانی تری ئەڵمانیا باجەکەیان دا کە بە زیندوێتیی مابوونەوە و ..لەلایەن سوپای هاوپەیمانانەوە دەستدرێژیی سێکسیی و جەستەییان کرایە سەر، کە ژمارەیان سەدان هەزار ژن و کچی بێ تاوان بوو ..

هەمیشە ئەوانەی ڕادەکەن یان ئەکوژرێن، لە ڕاستیدا قوربانیی نین، چونکە لە گۆڕەپانی ئازار و ئەشکەنجەدا نامێنن، قوڕەکە بۆ ئەوانە ئەگیرێتەوە کە ماون و ..باجە قورسەکە ئەوان ئەیدەن ..

لای خۆیشمان دەیان هەزار پێشمەرگەی شەهید و سەدان هەزار کەسی سەرهەڵگرتوو بۆ ئەوروپا، ناچنە قاڵبی قوربانییەوە، چونکە یەکەمیان بە ئاواتی خۆیان گەیشتوون کە شەهید بوون بووە لە ڕێی ئازادیی و خاکی نیشتماندا.. دووەمیشیان خەونەکانیان بەدی هاتوون کە هەندەران و جیهانی نوێ بووە .. بەڵام قوربانیی و باجە قورسەکە لەسەر شانی ئەوانە بوو بە زیندوێتیی لە کوردستان مانەوە، چونکە دەسەڵاتگەلێکی ڕەشۆکیی و خێڵەکیی و دڕندە و چاوبرسیی پەلاماری هەموو مافەکانی هاووڵاتیانیان دا، ئەو هەستە بەرزەی پێشمەرگەکان خۆیان بۆ بەختکرد، ئەمان کا□□یان کردەوە و لەباریان برد و کوژاندیانەوە، ئەوەیش وایکرد هاووڵاتیانی زیندووی کورد، دوو جۆر باجی قورس بدەن، باجێکی دەروونیی و شوناسیی و نەتەوەیی، لە نەمانی تابلۆی پرشنگداری شۆڕشگێریی و خەباتگێڕیی و پێشمەرگایەتیی کە جاران دەوڵەمەند و هەژار، زانا و نەزان، شاعیر و هونەرمەند بە بێ جیاوازیی شانازییان پێوە دەکرد و خۆیان بۆ بەخت ئەکرد، ئەمڕۆ بە دوو چاوی سەر ئەبینرێت داڕێژەری ئەو تابلۆیانە کۆمەڵێ بازرگانی هەرگیز تێرنەخواردوو بوون ..کۆمەڵێ بازرگانی برسیکردن و گرانیی و قات و قڕیی و پاوانخواز و داگیرکەری سەرزەویی و ژێرزەویی نیشتمان دەرچوون..

باجی دووەمیش، هەژار کەوتن و هەناسە سارد بوون و دواکەوتن لە ڕەوتی مر□قایەتیی و ڕاکردنی بەردەوام بەدوای نانێکی حەرامدا، حەرام لەبەر ئەوەی دوژمنانی گەل بەرهەمی دێنن ..نەخوێندەواریی و نەخۆشیی و دەردەداریی و ..سەرهەڵدانی دوو جیهانی تەواو جیاواز،

جیها نێکی شاها نەی سیاسەتمەدارە بازرگا نەکان و ..جیها نێکی تاریک و پڕ لە دەرد و ماندوو بوون و هەژاریی و نابووتیی، جیهانی هاووڵاتییەکان کە دەستی مەرگ و دەستی ئەوروپایان پێ نەگەیشتبوو ..

لە ڕاستیدا لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا باجدان، شتێکی بێ چەند و چوونە..بەڵام لە کۆمەڵگای بێ سەر و بەر و خێڵەکیدا، هەوڵ بدە قورسترین باج بدەیت، ڕاکردن یان مردن، واتا ڕێی فڕۆکەخانە یان ڕێی گۆڕستان ..لەبەرئەوەی باجەکەت ڕاستە قورسە، بەڵام یەک جاره و ڕزگارت ئەبێ و سەرت سوک ئەبێ ..ئاخر مەعقول نییە 35 ساڵ هەموو ڕۆژێ بڵێیت: کەی موچە دزراوەکانمان ئەدەنەوە؟ مەعقول نییە 35 ساڵ بە هاوین گەرمات بێ و بە زستانیش سەرمات بێ .. 35 ساڵ بەردەوام چاوەڕوان بیت خوا وەزعەکەت بۆ چاک بکا ..ئەم باجە دوور و درێژ و هەزار بارە بووانە، زۆر لە باجی مردن و سەرهەڵگرتن قورسترن.

بۆ نمونە تۆ بە بێ ئاگاداریی خۆت کاتێ باجی ڕێزگرتنت بیر ئەچێ و ئەچیتە ناوبازاڕێکی هەرزان، بێ گومان ئەبێ قبوڵی قڕە قڕ و شەڕ و سوکایەتیی بکەیت، لەبەر ئەوەی باجی ڕێزگرتنت نەداوە و هاتوویت بۆ نمونە کیلۆیەک تەماتە لە شێخەڵا یان لە شەقامی کاک ئەحمەدی شێخ بە پێنجسەد دینار بکڕیت ..بەڵام کاتێ باجی ڕێزگرتن دەدەیت و دەچیتە مۆڵێک یان مارکێتێکی مۆدێرن و ..لە ناوەندێکی پاک و لە ژێر دەنگی ئاوازی مۆسیقایەکی هێمندا، پێت ئەڵێن بەخێربێیت قوربان.. تەماتە به دوو هەزار دینار ئەکڕیت ..لە ڕاستیدا سێ ئەوەندەی نرخی تەماتەکە بۆ ئەوەیە لە قڕەقڕ و جنێو و سوکایەتیی و قوڕ و چڵپاو پاراستوویانیت، ئەوەیش سەرانەی ڕێزگرتنە .. هەر بۆیە زۆرترینی ئەوانەی گوێیان لە جنێو و جڕت و شەڕ و تەماتەیان بەر بناگوێ ئەکەوێ و جلەکانیان قەڵبەی تێ ئەکەوێ و بۆگەن دێت بەسەریاندا و هەڵئەخلیسکێن و شانیان لێ ئەدرێت و جزدان و گیرفانیان ئەبڕدرێ، لە بازاڕە هەرزان و کۆنەکاندان، ئەو بازاڕانەی تیایاندا تەنها پارەی کاڵاکان ئەدەیت و هیچ پارەیەکی تر لەبەرامبەر سیکیوریتی و ڕێز و هێمنیی نادەیت ..

لە هەندێ دەوڵەمەندم بیستووە کە بیست ساڵ زیاترە نەچوونەتە بەر بەلەدییەکە و بازاڕی کاک ئەحمەدی شێخ و بەردەرکی سەرا ..ئەمانە بە بێ ئەوەی ئاگایان لێ بێ، لە پێناوی مانەوەی جەستە و دەروونیان بە شێوەیەکی تەندروست، لەناو کومەڵگاکەیاندا ڕایان کردووە ..واتا غوربەت لەناو کۆمەڵگادا .. بریتییە لە ڕاکردن یان مردن لەناو کۆمەڵگاکەتدا ..چۆن ؟ بەوەی کە دەچیتە ناو پڕۆژەیەکی هاوچەرخ، یەکەیەک ئەکڕیت، پەیوەندیی دراوسێیەتیی و خزمایەتیی لەبار ئەبەیت، وەک گۆڕێکی مۆدێرن، نازانیت گۆڕەکانی ئەملاولات کێیان

تێدایە ..پاشان بازاڕکردنت لە مۆڵە گەورەکاندایە، کە هەموو کاڵا و کەڕەستەیەکیان تێدایە، بێدەنگ، بێ مامەڵە ، بێ چەند و چوون بە گالیسکەیەکی تەل، هەموو پێداویستییەکانت ئەکڕیت و ئەیبەیتەوە بۆ ناو گۆڕە مۆدێرنەکەت..

ئەم جۆرە غوربەت و نامۆبوونە ناوخۆییە، دوای ئەوە دێت کە تێکڕای بەها کولتووریی و مرۆیی و هاوچەرخەکان لە کۆمەڵگادا ئەڕوخێن، ئەمانیش بە زەبری پارە، لەو کۆمەڵگایە دادەبڕێن و ئەڕۆنە شار و گوندە مۆدێرنەکان، کە تەنها زمان و دیالۆگ و تێگەیشتن تیایاندا زمانی دینار و دۆلارە ..بەردەوام ئەبێ پارەیان بۆ بژمێریت بە خاتری ئەوەی نەگەڕێیتەوە بۆ ناو شار و بازاڕە هەرزانەکان، کە تیایاندا ئەبێ بەردەوام شکاو و ڕوشاو و ڕەنجاو و شەڕکەر بیت.

نەوزاد بەندی

ئامار.. شیعری نەوزاد بەندی

زۆربەی شیعرەکان،
باران پێی نوسیم ..
زۆربەی چیرۆکەکان،
خەم و توووڕەیی و گریان ..
زۆربەی گەشتەکان،
پاییز پێی کردم ..
زۆربەی گۆشەگیرییەکان،
هەژاریی و بێکاریی و نان ..
زۆربەی شەڕەکان،
تۆ پێت کردم ..
زۆربەی عەترەکان،
تۆ پێت کڕیم ..
زۆربەی ئەو شتانەی شکاندمن، تۆ بووی ..
زۆربەی ئەو شتانەی ڕژاندمن، تۆ بووی..
زۆربەی لاپەڕەکان،
تۆ پێت دڕیم ..
زۆربەی خەونەکان،

بەفر پێی بینیم ..
زۆربەی بێدارییەکان،
خەتای زوڵم بوو ..
زۆربەی دڵ شکان،
زۆربەی دڵ ئێشان ..
قەستەرە و شەبەکە و باڵۆن،
مناڵی ئۆتیزم پێی کردم ..
زۆربەی دۆڕانەکانم،
خەتای گزی و قبوڵ خاس و تەزکییەی حیزبیی و خودان تاج و تەخت بوون ..
زۆربەی فرمێسکەکانم،
بە دەست خۆم نەبوون،
تاوە بارانی ناوەخت بوون ..
زۆربەی ڕاکردنەکانم،
بە دوای ژیانێکی خەیاڵکردا بوون..
زۆربەی نەهامەتییەکانم،
لەناو گەلی کوردا بوون ..
زۆربەی ڕۆژەکانم،
لە ڕاستیدا شەو بوون ..
زۆربەی شەوەکانم،
لەناو کێڵگەی ئازارا،
درەو بوون ..
زۆربەی پێکەنینەکانم،
ئیشی دەستی تۆ بوون ..
زۆربەی وون بوونەکانم،
بە خواستی خۆم بوون ..
زۆربەی پەشیمانیی،
کۆمەڵگایەکی نەخۆش،
ئیمزای پێ کردم ..
زۆربەی تێکشکانەکان،
ئاغایەکی سەرخۆش،
بۆی جێ بە جێ کردم ..
مەرگی زانست و بەهرەکان،
تولە و تانجێکانی حیزب،
یەک بە یەکیان تیرۆر کرد ..
هیوا و نەخشە ڕێگا پرشنگدارەکان،
شۆقی گا بڵحەکانی سیاسەت،

هەمووی خوێناویی و تاریک و بۆر کرد ..
زۆربەی ساتەکان،
دوو دڵیی کوشتنی ..
زۆربەی خوێنەکان،
ئێرەیی ڕشتنی ..
زۆربەی کەمانچەکان،
ژێکانیان بۆ ئەبەد پچڕان ..
زۆربەی ساڵەکان،
هیچیان هەڵنەگڕان ..
زۆربەی نەورۆزەکان،
ئاگری دووبەرەکیی دایگیرسان ..
زۆربەی بەیانییەکان،
خەم ئەبووە یەکەم ناوونیشان ..
زۆربەی ئاواتخواستن بە مردن،
خەتای کەلاوەکەی دنیا بوو ..
زۆربەی گەڕانەکانم،
بۆ ساتێکی کەمێ تازە و جیا بوو ..
بۆ تابلۆیەکی هێشتا نەدیتراو ..
بۆ پیاسەیەکی شەقامێکی
بێ قڕە و هاوار
بێ دروشم و بارەگا ..
بێ چاو و ڕاو …
زۆربەی ڕەنگەکان،
له زانکۆ بینیم
تامەزرۆیی ..
چاوەڕوانیی ..
نوسینی نامە به قەڵەمی خۆشنوسیی،
زانکۆ فێری کردم ..
زیندە خەو ..
ئازادیی ..
هەڵفڕین ..
عەشقی مەحاڵ ..
زانکۆ تێری کردم ..
یەکەم و دوا ئاوڕ،
زانکۆ و
خانەنشین بوون پێیان دامەوە ..
زانکۆ تاکە ڕێگا بوو،

کە چەندین جار
پێیدا گەڕامەوە ..
وەک مۆزەخانەیەک،
وەک گۆڕستانێ ..
وەک شتێ سەیر بووم لە لای و
ئەسەف بوو بە لامەوە …

بێ نیشتیمانم ئەمن.. عەباسی خەجیجێ

ئەگەر هەواڵم پرسی
بزانە نیشتیمانم لێ جێماوە
من لە رۆخی نەبوونم
ئەگەر نەتدۆزمەوە.
تیلمە زەویەک نیە نیشتیمانی من
ڕەنگی تا بلۆیە،
لایە لایەی داکمە لەسەر لانکێ
داربەڕوێک نیە دەیبڕنەوە
کەزیە
کوردوستانی من
بەشێک نی□ ل□ □ روح
هەموویەتی
ژنێک نیە هاتبێتە سەرچۆکان
ژنێکە کەزیان بڕیەوە
ژنێکە تەرمەپیرۆزەکەی بێناز ما بۆوە
ژنێکە هێشتا لێ نەگەڕابوون بنووسرێتەوە
خۆی نووسیەوە
ئەو ناوی لە خۆی نابوو
ژیان
منیش پێمدەگوت نیشتیمان

عەباسی خەجیجێ

26-10-2026

مانگی شاراوە.. شاعیر و گۆرانیبێژ: محەمەد عەبدولحوسەینی.. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: شەهلا نوری

من ئەگەر شەو بم،
تۆ مانگی،
چی دەبێ گەر جارێک ئاوڕێ لە دڵم بدەیتەوە؟

لەم تاریکییەدا چی بکەم؟
ئەگەر نیگات نەدرەوشێتەوە
نەبێتە چرای ڕێی شەوم؟

ئاخ لەم دابڕانە!
بۆچی، ئەی مانگ، پەنهانی؟
ئەی دڵبەرم، بڵێ تۆ لە کوێی؟

ئەی هیوای گیانم،
تۆ کە حاڵی زارم دەزانی،
ئەی بەهارم، بۆ نایەی؟

چون خودا لە ئەزەلەوە
سۆزی تۆی لە دڵم چاندووە،
عەشقت لە ناخی مندا
هەرگیز ناسڕێتەوە…